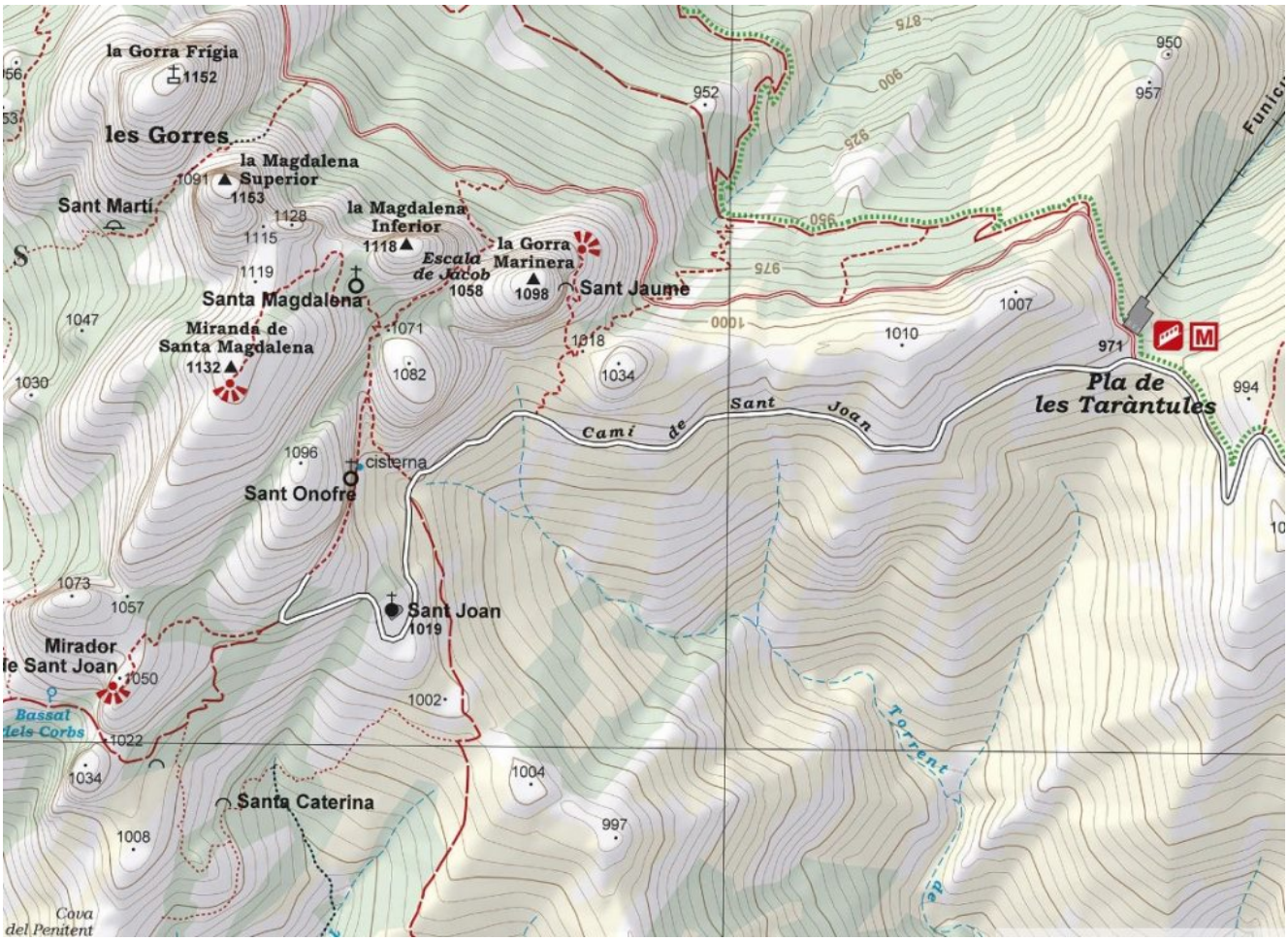
Camins de l’ermita de sant Jaume i el camí de Tebes a sant Miquel

La situació de l’ermita de sant Jaume, mig penjada a la cara sud de la Gorra Marinera li dona una aparença d’inaccessibilitat. Avui en dia, dos corriols permeten accedir-hi. Un d’ells, de ferm força terrós i degradat, surt del camí nou de sant Jeroni i s’enfila, amb llaçades sostingudes per murs de pedra, fins al peu de l’ermita; l’altre s’enfila des del camí de sant Joan i puja tot dret sobre roca fins a trobar l’anterior. Els dos corriols poden considerar-se avui més dreceres que camins. El tram final, un cop s’han trobat els dos corriols, avança per damunt de roca sense cap aparent traça.

Els camins actuals d’accés a l’ermita de sant Jaume

Els croquis d’itineraris de finals del segle XIX i la primitiva cartografia d’inicis del

segle XX mostren una traça del camí de l'ermita de sant Jaume diferent dels dos actuals.

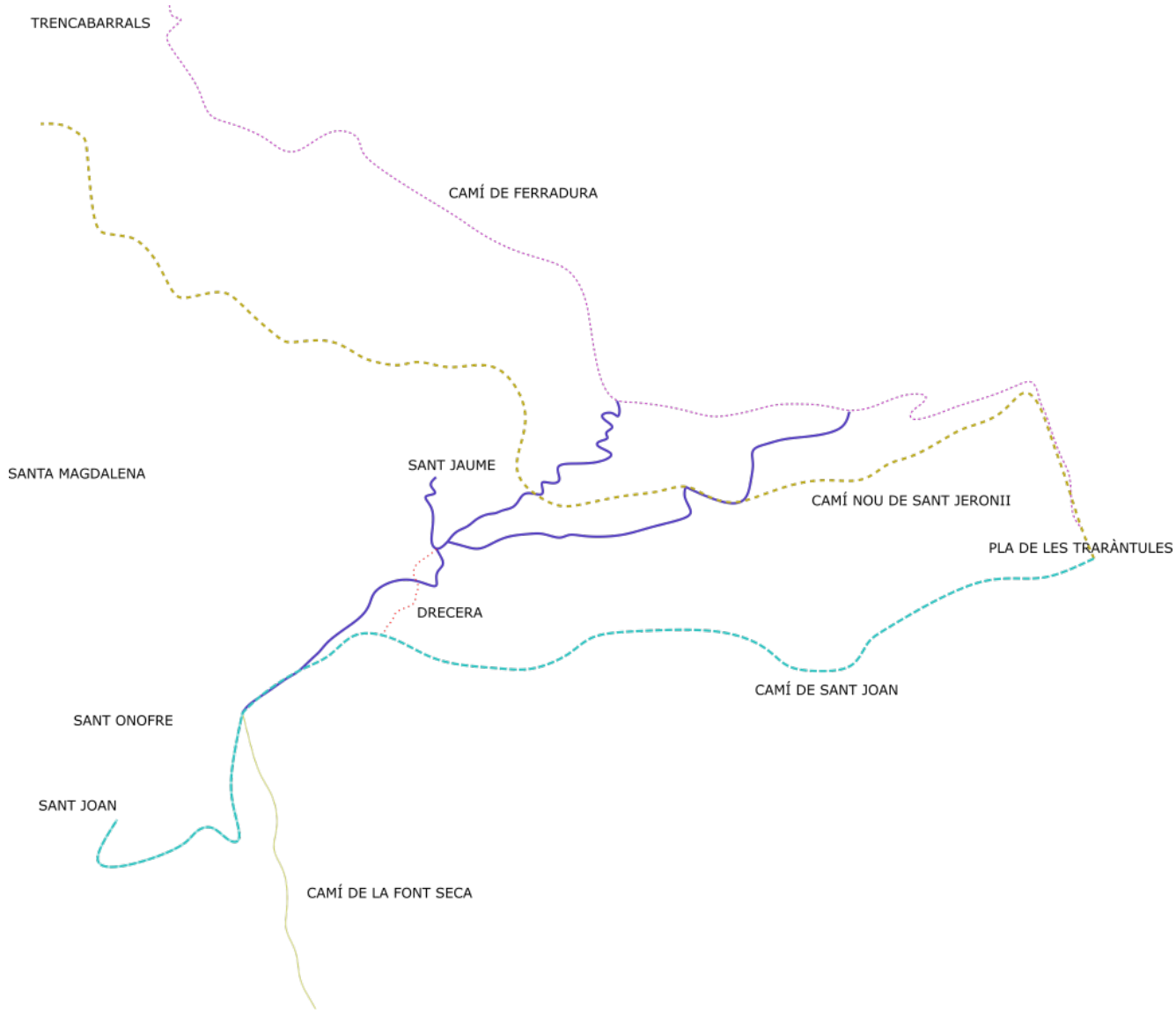

Guia Baedeker, detall. Edició 1898

Mapa de Joan Cabeza, detall. Edició 1909

Després d'un treball de recerca en els entorns l'ermita de sant Jaume, fet conjuntament amb en Toni Tejedor, s'ha pogut identificar i determinar la traça d'un altre camí, el qual es correspon amb el que està dibuixat en croquis i mapes antics. Sortosament, encara avui es conserven perfectament diversos trams d'aquest antic camí, tot i que alguns estan tapats per vegetació i altres malmesos pel desús.

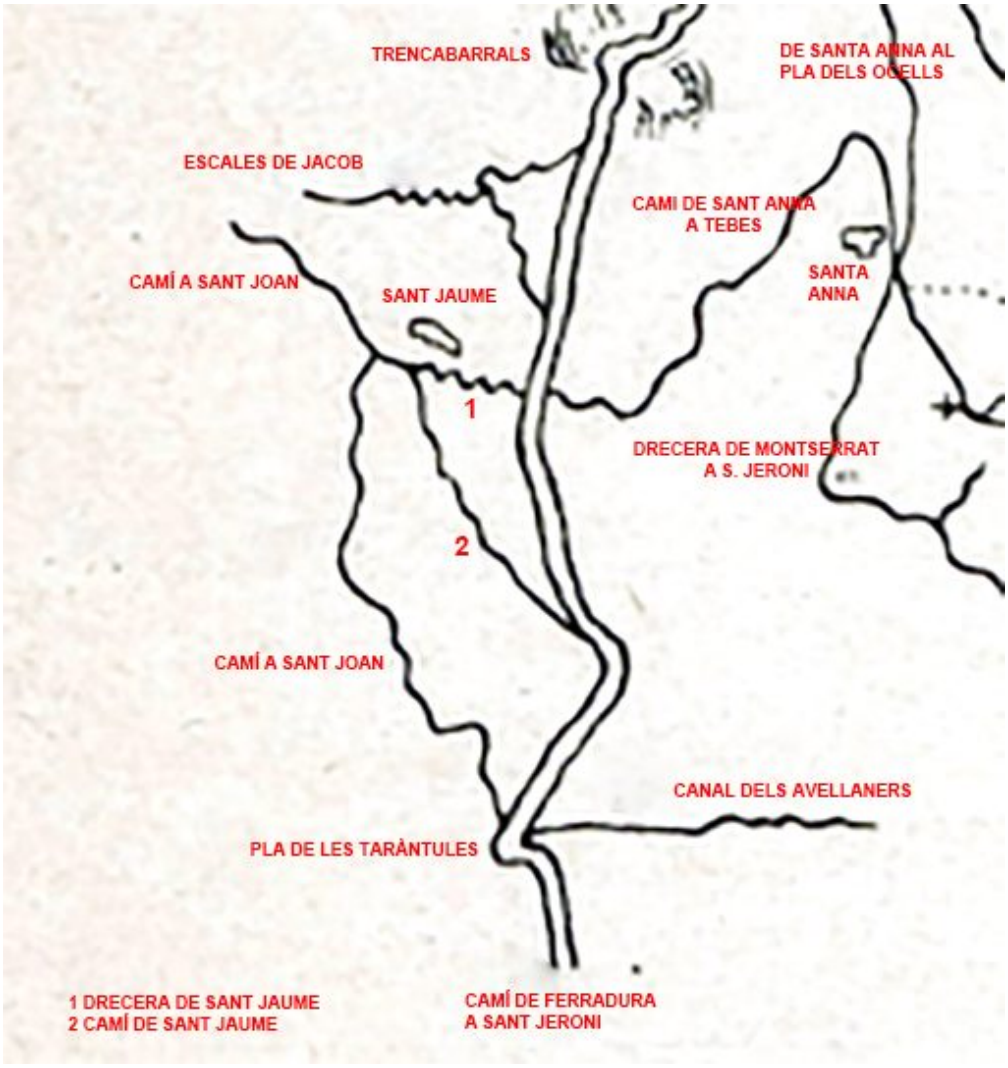
Sistema de camins de l'ermita de sant Jaume

Les evidencies trobades confirmen el descrit en els mapes antics: l'existència de tres camins que permeten accedir a la rampa de pujada, avui totalment desapareguda, de l'ermita de sant Jaume. Dos d'aquests camins tenien el seu inici a la cara nord de la Gorra Marinera, en el camí de ferradura (avui, camí del Trencabarrals i Pla dels Ocells), i l'altra en la cara sud, en el camí que anava a l'ermita de sant Joan. Els dos camins que pujaven del camí de ferradura confluïen al peu de l'ermita, en el mur del seu hort, i s'enfilaven cap ella per una escala estreta fent una llaçada. Les cròniques antigues expliquen que l'escala estava feta a "a cal y canto"[1] amb alguns graons excavats a la roca[2]. Aquest accés, junt amb l'ermita, foren destruïts pels francesos l'any 1812. Sortint de l'ermita es continuava baixant fent una diagonal en suau pendent per anar a buscar al torrent de santa Magdalena on confluïa amb diferents camins. En aquest tram el

camí passava per on avui hi ha unes vies d'iniciació de l'escalada equipades per la FEEC. Segons explica el pare Bonifaci Soler[3] en un article de 1911, el punt d'arribada del camí de l'ermita de sant Jaume al torrent de santa Magdalena era una petita cruïlla de comunicació per la confluència amb el camí de la Fontseca, el camí de l'ermita de sant Joan, les escales que accedien a l'ermita de sant Onofre i l'esmentat camí de l'ermita de sant Jaume.

No deixa de ser sorprenent l'existència de tres camins que tenen en comú menar a l'ermita de sant Jaume i el fet que dos d'ells surtin d'indrets propers en el camí de ferradura abans d'arribar al Trencabarrals. En la descripció de l'itinerari per anar a l'ermita de sant Jaume feta per en la Revista Montserratina, recollida en el llibre *Montserrat. Itineraris*, es descriu en l'itinerari XVII el camí de l'ermita de sant Jaume i es diu que per pujar-hi "*arribar la Pla de les Taràntules, continuar pel camí de ferradura fins a trobar a l'esquerra uns camins que van a sortir al peu de l'ermita de sant Jaume. Col·locats aquí es puja a l'ermita per un viarany que s'emparra per roca pelada i és molt perillós, per haver-se fet malbé*" (p. 78). En la descripció de l'itinerari XVI per anar a les ermites de sant Joan, sant Onofre i santa Caterina es comenta que una manera d'anar-hi és pujar pel camí de l'ermita de santa Anna fins la cruïlla del camí de ferradura, l'actual camí del Trencabarrals, on "*quasi davant mateix, retrocedint 4 o passos, se veu un viarany que puja, passa pel peu de l'ermita de sant Jaume, i continua fins a trobar el camí de sant Joan*" (p. 76). En un croquis que acompanya a aquest itinerari s'indica que un dels camins és el camí de sant Jaume i l'altra és la drecera. Aquesta descripció no resol les preguntes:¿per què dos camins? ¿tenien la mateixa funcionalitat? ¿quin era el camí de sant Jaume?¿hi havia un camí principal i una drecera?

Il·lustració 5

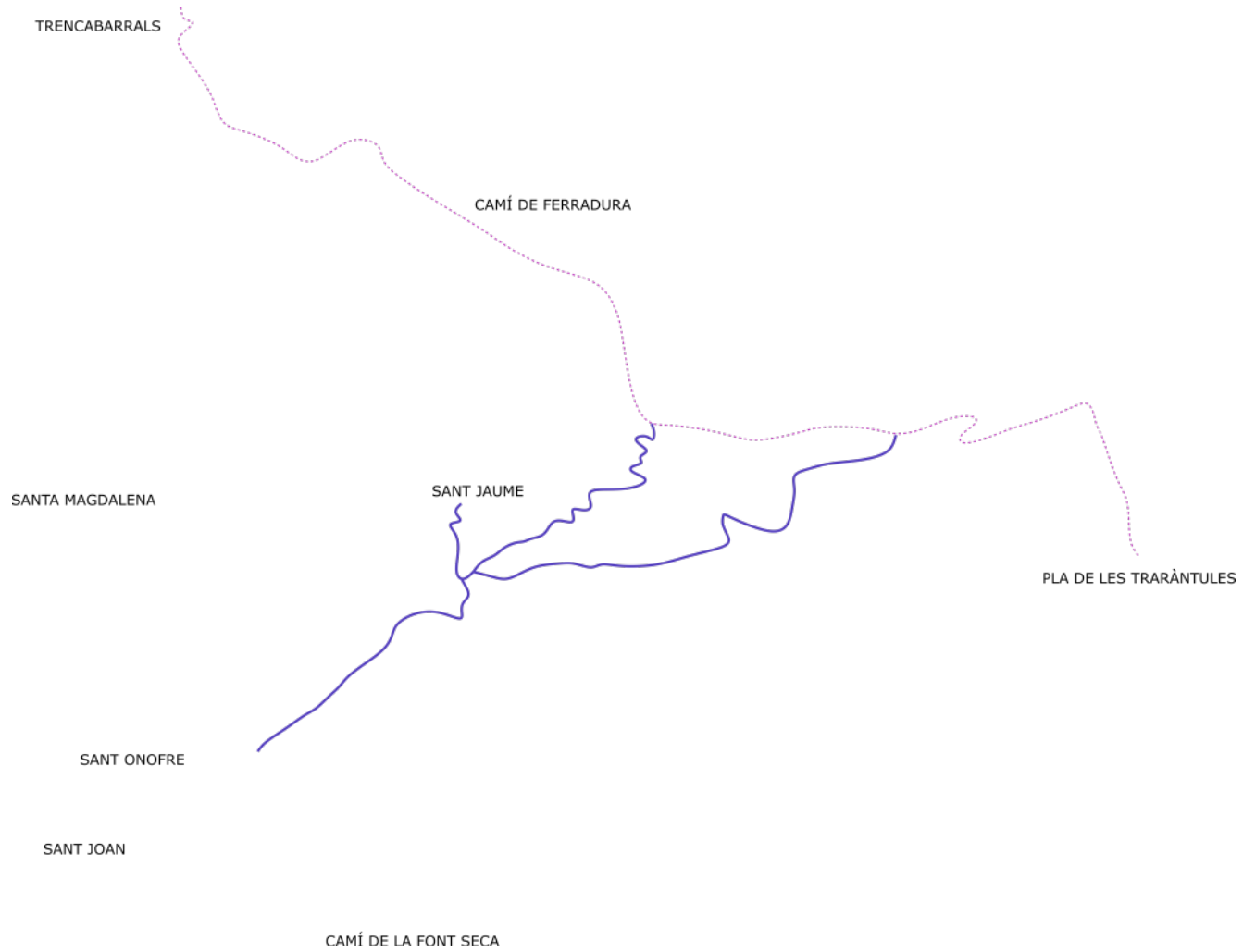
Detall de la figura 4 del llibre Montserrat. Itineraris (Revista Montserratina 1909) pàgina 71

Per intentar respondre aquestes preguntes vaig consultar l'article del pare Bonifaci Soler *Extinción de los ermitaños de Montserrat* publicat a la Revista Montserratina, maig de 1911. En aquest article el pare Bonifaci Soler reprodueix l'acord entre els ermitans de l'eremitori montserratí i el monestir de Santa Maria per mantenir els camins de les ermites. Aquest acord estava transcrit en un document de 1695 el qual era còpia d'un altre document més antic. Segons les constitucions eremítiques, els ermitans no podien sortir de l'espai de les seves ermites llevat per complir les obligacions associades al culte: anar a l'ermita de santa Anna per assistir a la missa dominical; baixar al monestir de Santa Maria en determines festivitats i anar a cada ermita a celebrar la festivitat del seu patró. Els camins que comunicaven les ermites entre elles també es feien servir per pujar-hi els subministraments des del monestir i desplaçar-se en el cas d'una urgència. Tampoc pot descartar-se la laxitud dels ermitans en els seus desplaçaments per dins de la muntanya i la possibilitat que fessin servir aquests

camins per relacionar-se entre ells.

Amb el monjo Ramon Oranias hem procurat identificar els camins inclosos en aquest document i determinar, en la mesura del possible, la seva traça actual. En referència a l'ermita de sant Jaume s'esmenta que l'ermità havia de mantenir el camí que va a l'ermita de sant Joan fins al torrent de la Magdalena i el camí que permet anar des de la seva ermita a la creu que puja a l'ermita de santa Magdalena. Aquesta creu, segons es desprèn de l'acord amb l'ermità de santa Magdalena i el de santa Anna devia estar en el camí de ferradura.

El text d'aquest acord transcrit el 1695 només esmenta un camí per anar des de l'ermita de sant Jaume al camí de ferradura. Aquesta circumstància contrasta amb les cròniques i mapes de finals del XIX i inicis del XX, on es dibuixen dos camins entre l'ermita i el camí de ferradura. D'aquests dos camins, l'acord de 1695 sembla que es refereix com a camí de sant Jaume el que posteriorment es considerà una drecera, tal com pot veure's en el croquis del llibre *Montserrat. Itineraris* publicats per la Revista Montserratina l'any 1909. Si això és així, ¿quina és la utilitat del camí anomenat de sant Jaume tal com s'indica en aquest croquis? ¿quina funció tenia aquest segon camí? ¿era també un camí per anar a l'ermita de sant Jaume? ¿era el camí principal per anar aquesta ermita?

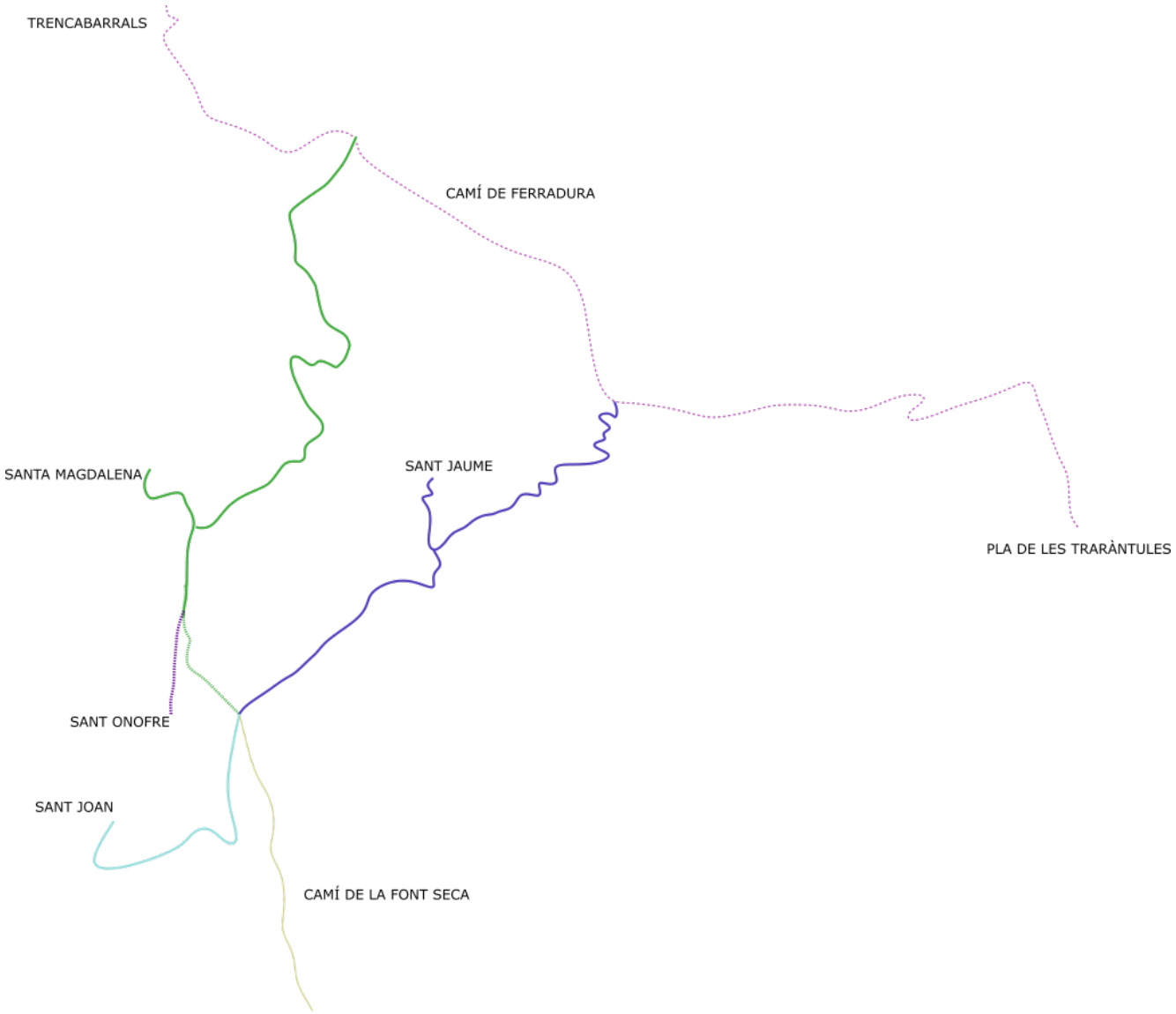

Dos camins per pujar a l'ermita de sant Jaume des del camí de ferradura

Per respondre a aquesta qüestió cal tornar al document de l'acord entre els ermitans i el monestir de Santa Maria sobre el manteniment dels camins de l'eremitori. Estudiant amb en Ramon Oranias aquest acord varen interpretar que un dels darrers pactes deu referir-se probablement a aquest segon camí. Quasi al final del document s'esmenta que els ermitans de sant Jaume, sant Joan, sant Onofre, santa Catarina i santa Magdalena, les ermites de la regió de Tebas, han de mantenir "*a sus costes el camino que va de sus hermitas a S. Miguel hasta la Cruz de las barras*". Desconeixem, per ara, on estava aquesta creu, però l'acord deixa clar l'existència d'un camí que permetia anar des de les ermites de la regió de Tebes fins a Sant Miquel probablement carenant la serra Llarga des de l'entorn del Pla de les Taràntules. ¿Per on anava aquest camí?

Aquest camí havia de sortir d'un indret que fos còmode per facilitar-hi el seu accés des de totes les ermites i havia de ser diferent del camí de ferradura perquè aquest tenia un altre tractament al marge de l'eremitori. Cal tenir present que, l'època de l'acord, no existia cap caminoi que anés, com ara, directament des de

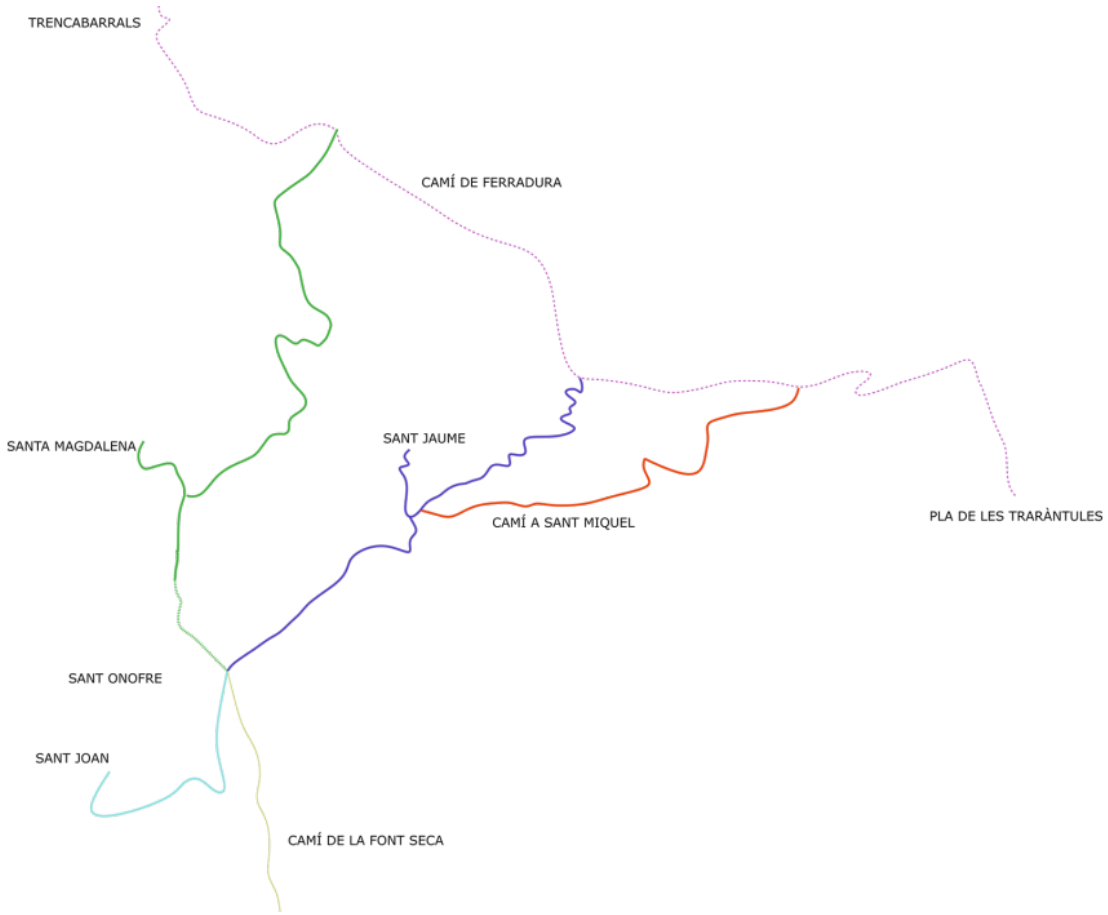
l’ermita de sant Joan fins al pla de les Taràntules. L’única possibilitat per ubicar aquest camí és situar-se en l’entorn de l’ermita de sant Jaume i suposar que tenia una traça planera per anar còmodament vers al pla de les Taràntules. En la següent imatge es representen els diferents camins emprats pels ermitans de la regió de Tebes per desplaçar-se entre les seves ermites.

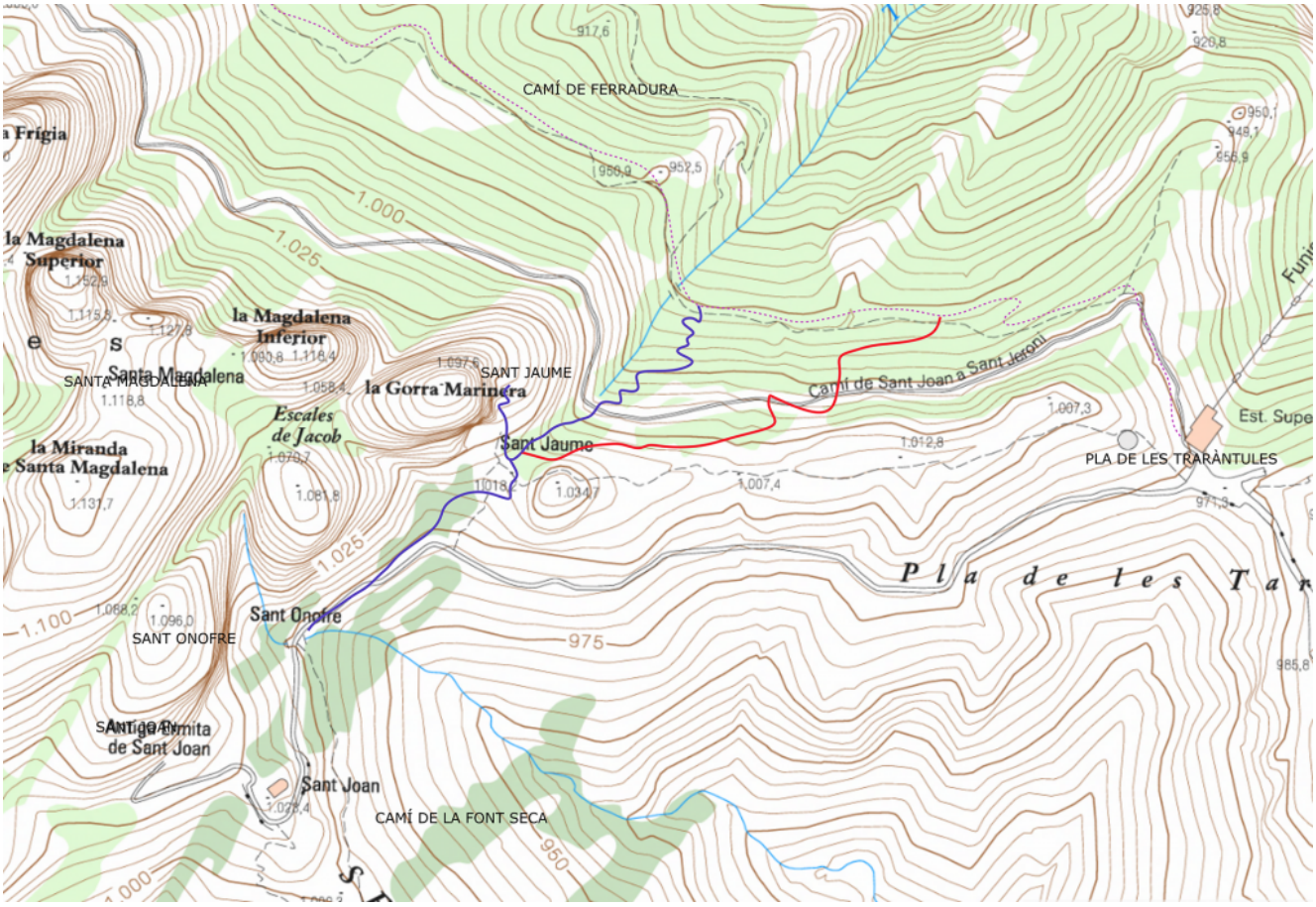
El sistema de camins entre les ermites de la regió de Tebes segons un document de 1695

L’únic camí que reuneix les condicions especificades en el document del pare Soler és el que les cròniques d’inicis del segle XX identifiquen com a camí de sant Jaume i que ha estat retrobat recentment. Hem denominat aquest camí com a camí de Tebes a sant Miquel d’acord amb el que es diu en el document de 1695.

Aquest camí està actualment perfectament delimitat i la seva estructura, amb suau pujada i una ampla caixa, facilitaven el seu trànsit, especialment pels animals de bast. El tram inferior d'aquest camí, el que permetia pujar-hi des del camí de Ferradura a l'ermita de sant Jeroni pel Trencabarrals, avui és un camí ben conservat fins al camí nou de sant Jeroni, abans d'arribar-hi ha un parell de graons amb un arbre al mig. Un cop travessat el camí nou, part del camí continua, avui integrat en el camí nou de sant Jeroni, fins a trobar un corriol a mà esquerra el qual permet s'enfila cap a l'ermita de sant Jaume. Aquest caminoi, actualment només un petit corriol, té trams on l'amplada i els murs evidencien la seva antiga importància. Probablement, permetia el pas d'animals ferrats de càrrega. Aquest caminoi, abans al peu dels murs de l'antic hort de l'ermita rep la confluència del camí de l'ermita de sant Jaume que puja, en diverses llaçades, des del camí nou de sant Jeroni. En algun punt hauria d'existir algun mur per ajudar al pas damunt d'un petit tram de trànsit sobre roca. Mentre que, el camí considerat en un moment com a drecera de l'ermita de Sant Jaume, com es diu en el croquis de 1909, és realment el camí principal d'accés a l'ermita venint des del camí de ferradura. Tot i la degradació actual d'aquest camí, són perfectament identificables els murs que sostenien les llaçades del camí i l'amplitud de la seva caixa. En els següents mapes es representa esquemàticament la traça d'aquests camins i la seva projecció en un mapa actual.

Els ermitans de Tebes, segons document de 1695, havien de mantenir un camí per anar a sant Miquel (camí de color vermell)

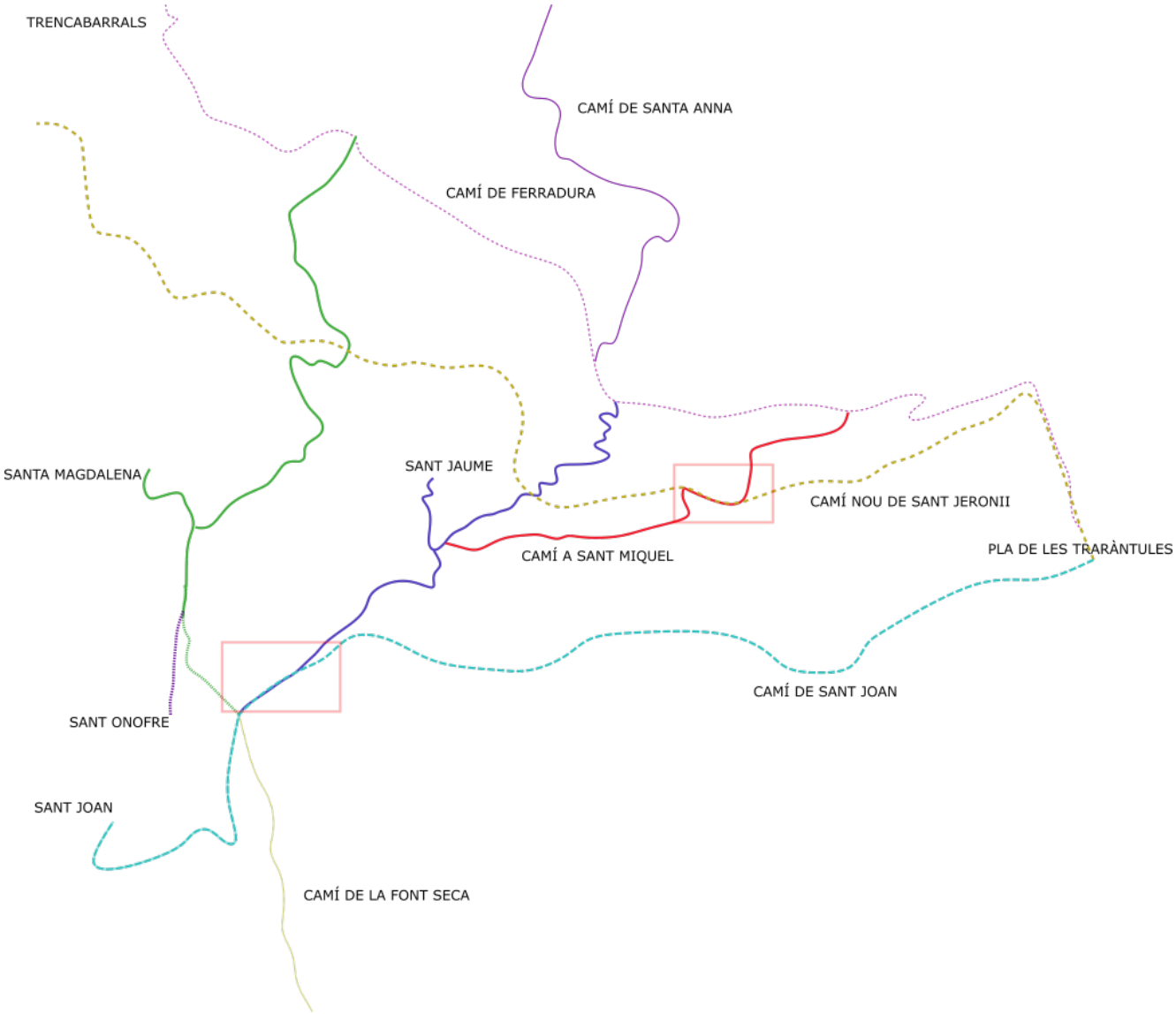

El camí de sant Jaume i el camí de Tebes a sant Miquel projectats en la cartografia de l'editorial Alpina 2020

¿Per què a començaments del segle XX el camí de Tebes a sant Miquel fou denominat com a camí de sant Jaume, discrepant del de què es diu en el document en els acords de 1695? Probablement, cal buscar la causa en la desorganització del sistema de camins de la regió de Tebes provocat per la destrucció de les ermites a començament del segle XIX, 1811-1812, a conseqüència de la Guerra del Francès. Com ha resultat de l'abandonament de l'eremitori alguns dels seus camins deixaren de fer-se servir. Aquest pot ser el cas del camí original de sant Jaume, el qual passà a convertir-se en una precària drecera i el camí de Tebes a sant Miquel passà a considerar-se com el camí de sant Jaume. L'esquema del llibre *Montserrat. Itinerari* de 1909 anteriorment esmentat reflecteix aquest canvi conceptual.

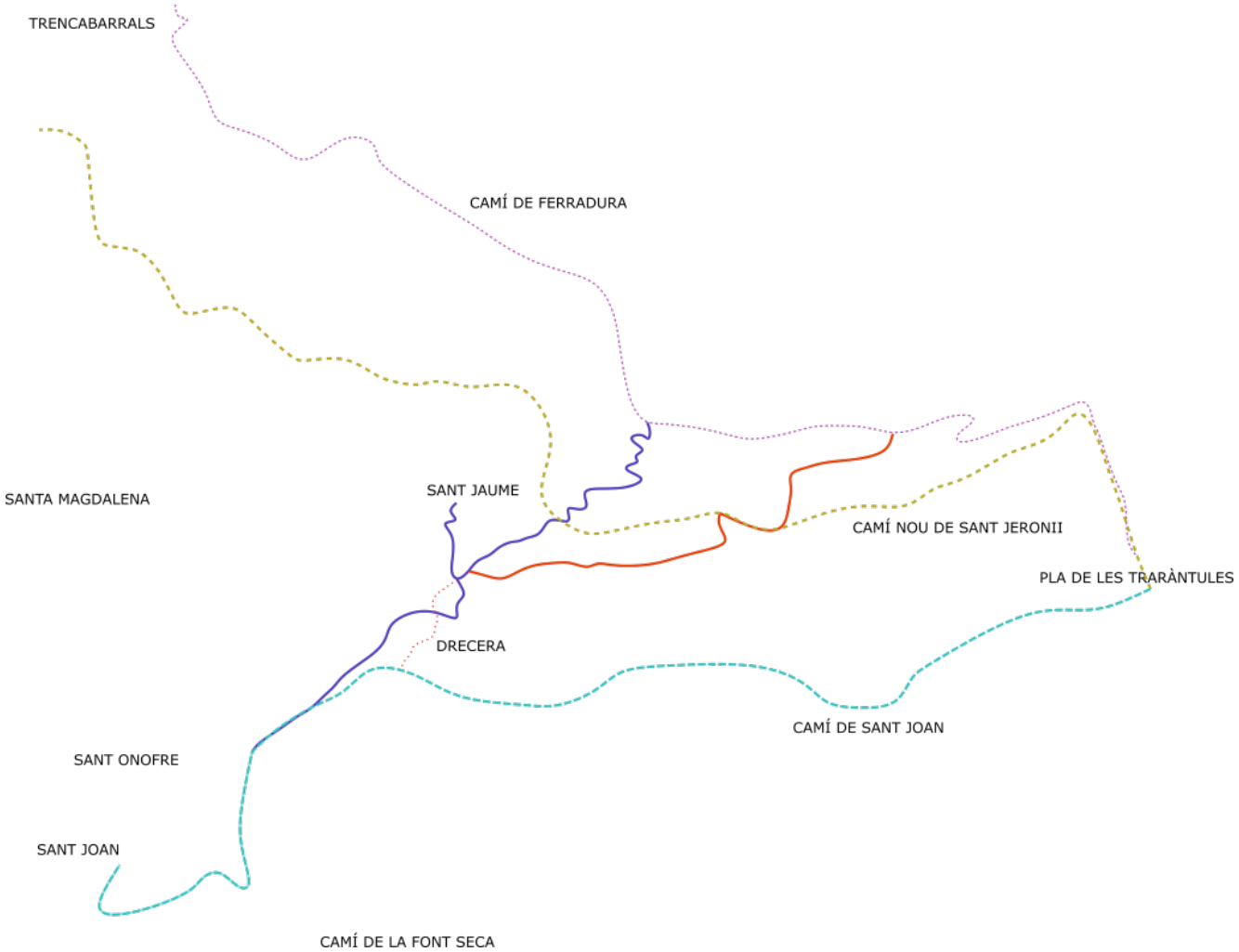
Posteriorment, la construcció de nous camins al voltant del Pla de les Tarántules, bàsicament com a resultat de la inauguració, l'any 1918, del funicular de sant Joan comportà l'aprofitament del traç d'alguns dels vells camins de les ermites

de sant Jaume i sant Joan per fer nous vials de comunicació. En aquesta època es construí el nou camí de sant Jeroni, iniciat entre l'any 1920-1921[4] i acabat a finals de 1921 o inicis de 1922, i s'habilità, entorn dels anys 20 del segle passat, un caminoi, primer, i després d'un camí, successivament ampliat, entre el Pla de les Taràntules i l'ermita de sant Joan. Aquest camí facilità l'accés a un modest restaurant, reformat després a partir de 1920, com un gran restaurant, per atendre les persones que pujaven pel funicular. Aquests dos camins repercutiren negativament en la traça del camí de sant Jaume. Les cartografies de finals del segle XIX i inicis del XX, mostren el camí original de l'ermita de sant Jaume abans de la construcció del camí nou de sant Jeroni. Aquesta obra juntament amb la del camí de sant Joan des del Pla de les Taràntules comportaren l'aprofitament d'alguns trams de l'antic sistema de camins de la regió de Tebes.

Els dos requadres indiquen els trams del camí de l'ermita de sant Jaume integrats en el camí nou de sant Jeroni i el camí de sant Joan.

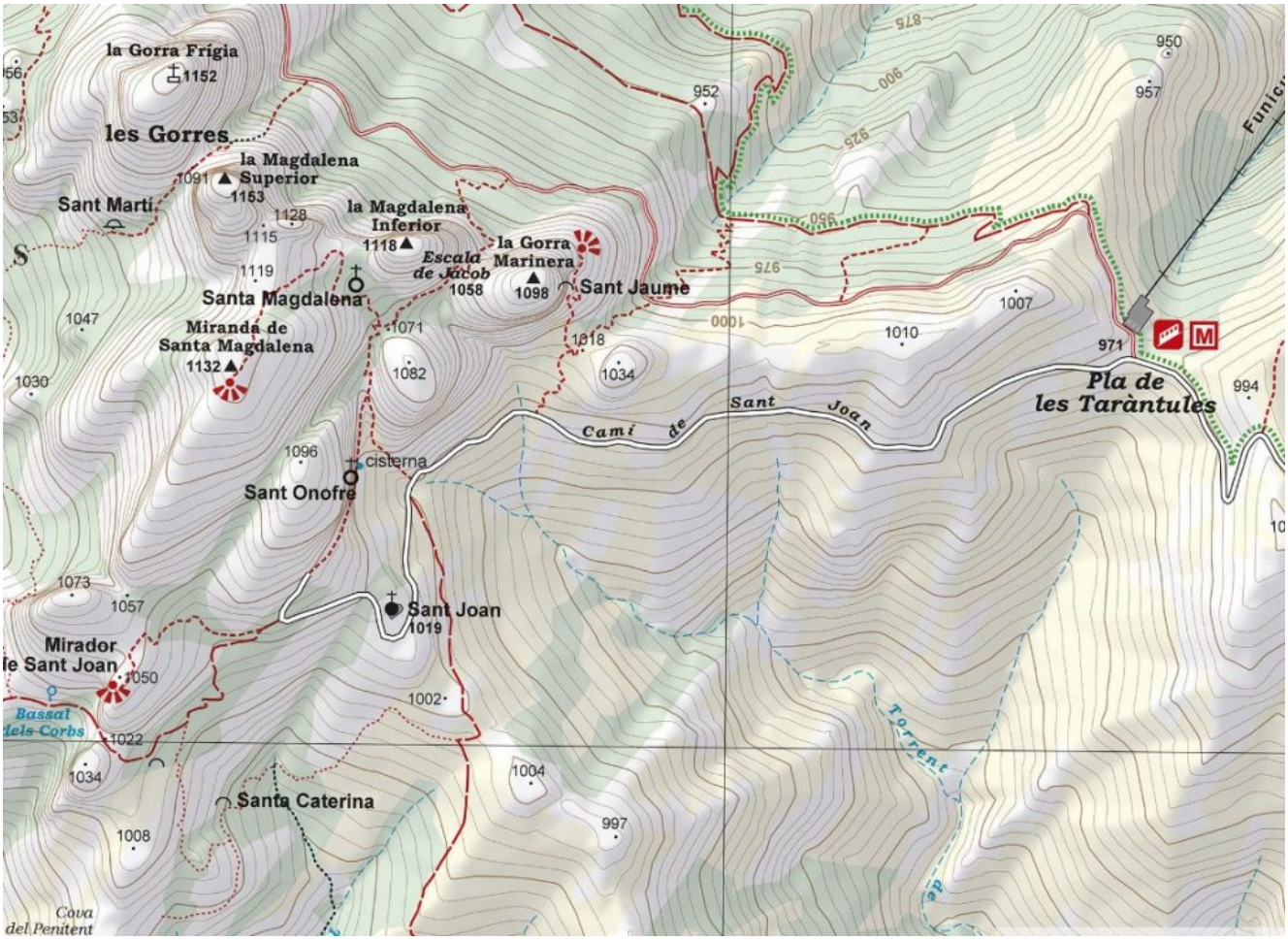
Els croquis d'itineraris i mapes antics assenyalen un tercer camí relacionat amb l'ermita de sant Jaume. Es tracta del camí que baixa en diagonal per al vessant sud de la Gorra Marina unint l'ermita i el camí de sant Joan. Aquest camí té el seu extrem inferior en un indret on actualment la FEEC té diverses vies per fer iniciació a l'escalada, just en el punt on hi ha una senyalització amb un cartell informatiu. Aquest camí, el qual es conserva en bon estat, no és massa utilitzat perquè els visitants de l'ermita han habilitat una drecera que baixa directament al camí de sant Joan per damunt de la roca.

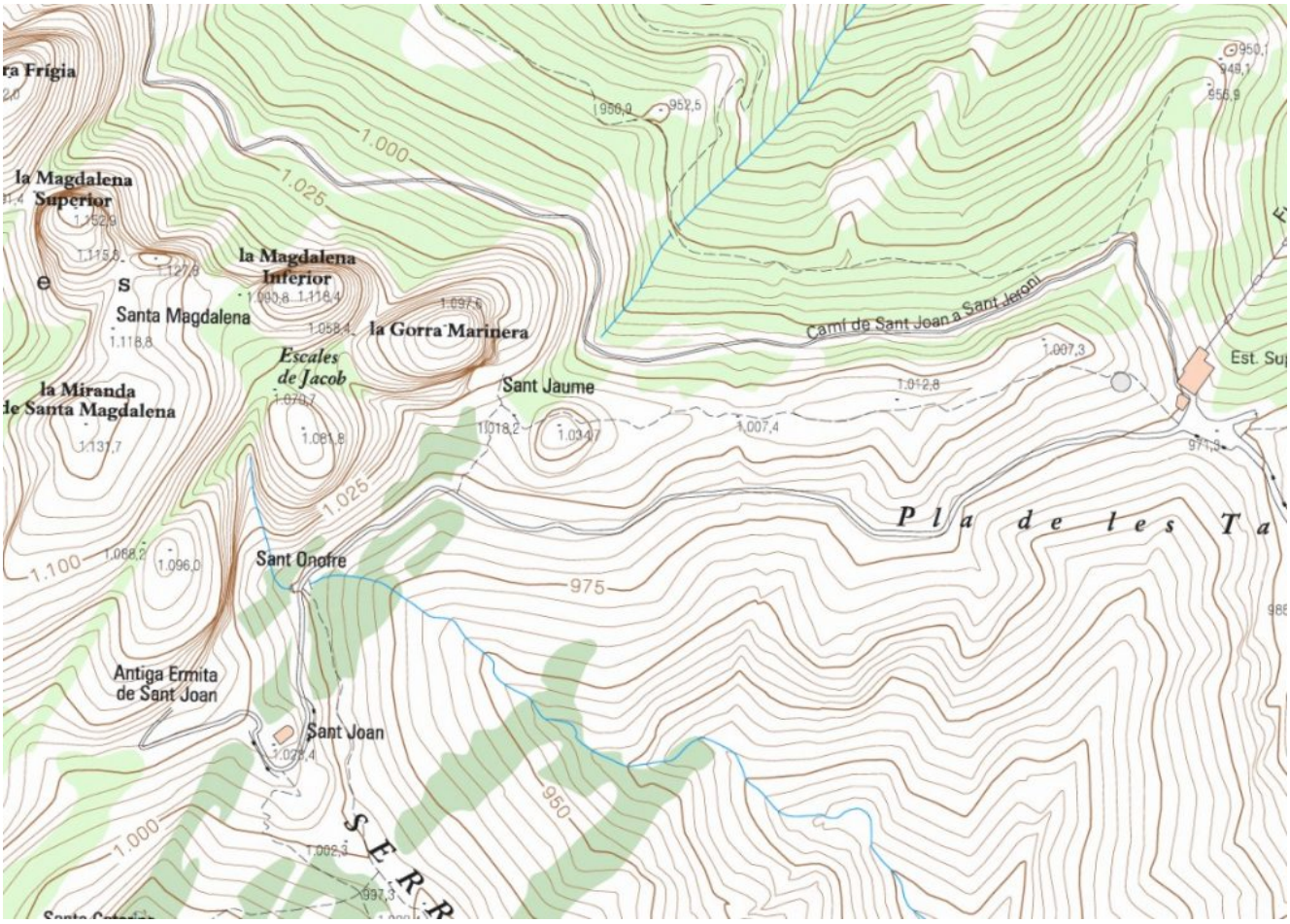
Sistema actual de camins de l'ermita de sant Jaume. El camí de Tebes a sant Miquel (color vermell), té algun tram degradat.

En els darrers anys, el desús de l'antic camí de l'ermita de sant Jaume, juntament amb la seva erosió pels aiguats, ha comportat la seva degradació convertint-lo en un caminoi força precari. Mentre que, en el vessant sud, s'ha abandonat l'ús del camí antic i ha tingut més importància la drecera que baixa directament sobre

roca fins al camí de sant Joan per la via més ràpida. La majoria de mapes i croquis moderns representen aquests dos camins d'accés a l'ermita de sant Jaume, llevat del mapa de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya on només es representa la drecera que baixa de l'ermita fins al camí de sant Joan. En aquest mapa també es representa un corriol carener, en algun tram pot definir, que va des de l'ermita fins al pla de les Taràntules sense més interès que les magnífiques vistes que proporciona.

Els camins actuals d'accés a l'ermita de sant Jaume

Detall del mapa de l'Insitut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

[1] Guia històrica descriptiva del peregrino en Montserrat. (1909) Imprenta de Francisco Altés y Alabart p. 166

[2] Guia històrica del pelegrí a Montserrat (1920) Estampa de l'Abadia. p. 166

[3] Soler, B. *La extinción de los ermitaños de Montserrat* Revista Montserratina, juliol 423-478

[4] Analecta Montserratensia Vol IV 1920-1921 p. 39*